

Metodičan pristup popunjavanju metodologijske praznine

(Matea Birtić: *Unutarnja struktura odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2008.)

Radanje je generativne gramatike još od pojave Chomskyjevih *Sintaktičkih struktura*, sada već prije više od polovice stoljeća, članovima svjetske jezikoslovne znanstvene zajednice označilo početak dugotrajnih, poticajnih i produktivnih rukavaca istraživanja na temelju jedinstvene pretpostavke o urođenome jezičnome daru ljudske jedinice. Ako takva jezična moć pokreće kognitivni i kreativni potencijal pojedinca da iz ograničenoga sintaktičkog repertoara stvara i razumijeva neograničen broj ovjerenih rečenica nekoga jezika, dio jezikoslovaca koji su se posljednjih desetljeća bavili tvorbom riječi i morfologijom metodama generativne gramatike kreće od pretpostavke kako ista moć leži i u mogućnosti stvaranja i razumijevanja riječi u leksikonu ili u kojem drugom dijelu gramatike pojedinoga jezika. Generativna je gramatika od svojih početaka doživjela znatne preinake i preradbe, odnosno prelazila iz faze rane teorije preko standardne teorije i proširene standardne teorije pa sve do teorije načela i parametara, koju pak možemo podijeliti na teoriju vezanja i upravljanja te današnju epohu minimalističkoga programa. Kako morfologija i tvorba riječi u prvotnim pristupima i metodama generativne gramatike uobičajeno nisu imale izdvojeno teorijsko uporište, autorica je pri-

mjenjiv model za prikaz tvorbe odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku pronašla upravo u suvremenijim pristupima distribuirane morfologije unutar minimalističke epohe razvoja. Tako temeljnim ciljevima istraživanja u ovoj knjizi postaju ispitivanje rezultata predloženoga modela na podacima i bolji uvid u položaj i ustroj morfologije unutar jednoga jezika, u ovome slučaju hrvatskoga jezika za koji, s druge strane, naša lingvistička zajednica u tijeku cjelokupne povijesti bavljenja tvorbom riječi i morfologijom nije rabila konzistentna istraživanja s pomoću generativnih metoda.

Popunjavanju te metodologijske praznine Matea Birtić pristupa epistemologijski precizno s jasnom razradbom razvoja teorije i rezultata istraživanja. Za užu temu knjige i modeliranje odabran je korpus odglagolskih imenica hrvatskoga jezika kao istraživački poticajno i relevantno sjecište utjecaja imenskih i glagolskih gramatičkih svojstava, ali istodobno i specifična tvorbena struktura i leksikalizacijski proces u kojemu se ogleda svojevrsni dijalektički odnos između morfologije i sintakse. Tekst je knjige podijeljen u pet poglavlja. Poslije uvoda, u drugome se poglavlju iznose teorijske postavke i ocrtava razvoj generativne morfologije, u trećem se poglavlju odglagolske imenice razvrstavaju u značenjske skupine te u četvrtome istražuje njihova unutrašnja struktura, što rezultira zaključcima u petome poglavlju. Slijede iscrpan popis proučene i citirane literature te kratki sažetci na hrvatskome i engleskome jeziku.

Kratko nas poglavlje *Uvod* upoznaje s dijelovima i ciljevima rada, a u sljedećemu poglavlju *Teorijske postavke* auto-

rica u prvome redu veoma sažeto prikazuje smjernice razvoja generativne gramatike uopće, da bi potom žarište prebacila na položaj morfologije i tvorbe riječi unutar širega konteksta generativizma. Kako je već naglašeno, ciljani je model na kojemu se razrađuje opis tvorbe odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku smješten u okvire distribuirane morfologije koja se pojavljuje unutar minimalističke epohe početkom 90-ih godina 20. stoljeća. Do pojavljivanja takva modela razvoj proučavanja morfologije i tvorbe riječi u generativnoj gramatici mogu se promatrati u trima prijašnjim pristupima, odnosno skupinama. Razdoblje do 1970. godine smatra se ranim pristupom razvoja morfoloških teorija koje, poput leksikona, tada nemaju autonoman položaj i uglavnom su sastavnim dijelom sintakse, a te godine Noam Chomsky objavljuje djelo *Remarks on Nominalization* i opećenito je prihvaćeno mišljenje da se, slijedom uočenih detalja pri proučavanju poimeničenih sintaktičkih skupina, derivacijska morfologija može odvojiti od sintaktičkih transformacija, čime počinje razdoblje leksikalizma. Pojava leksikalističkoga pristupa iznjedrila je niz pretpostavaka i teorija (pri čemu su nezaobilazni Jackendoffovi i Halleovi impulsi), koje su generativnu morfologiju učinile zasebnim dijelom gramatike, a osnova im je pristup leksikonu prema kojemu iz popisa morfeма uz pravila za tvorbu riječi nastaju skupovi svih mogućih i uz pravila za filtriranje iz skupa mogućih izabiru postojeće riječi kao temelj leksikona nekoga jezika. Početne su teze leksikalističkoga pristupa podvrgnute i značajnim doprinosima u sljedećim fazama proučavanja, a u knjizi su zasebno predstavljena dva leksikalistička pristupa morfologiji (Di Sciullo i

Williams 1987.; Anderson 1992.) te Bakerov sintaktički pristup.

Središnji dio prikaza teorijskih postavaka čini potpoglavlje o tvorbi riječi u distribuiranoj morfologiji, a detaljno se prikazuju tvorbeni modeli Aleca Marantz (1997., 2001.) i Artemis Alexiadou (2001.). Distribuirana morfologija predstavlja posrednički pristup između leksikalističkoga i amorfnoga pristupa morfologiji, a ime dobiva prema svojoj raspodijeljenosti po različitim sastavnicama gramatike. Modeli tvorbe riječi uključuju primarno sintaktički pristup prema kojemu se riječ tvori spajanjem apstraktnih korijena s funkcionalnim glavama koje sadržavaju kategorijske obavijesti. Teoriju donekle možemo povezati i sa separacijskim teorijama (primjerice Andersona ili Bearda) prema kojima ostvaraju riječi na fonološkoj razini ne odgovara nužno jedinstveno značenje na sintaktičko-semantičkoj razini, odnosno značenje pojedine riječi može obuhvatiti cijela skupina ili bilo koja druga sintaktička cjelina. Stoga se zaključuje da svaka unutarnja tvorba riječi, a time i odglagolskih imenica, u sebi nosi informaciju o sintaktičkim mehanizmima tvorbe unutar modela. Postavivši temelj opisa prema distribucijskim modelima, autorica u nastavku poglavlja o teorijskim pretpostavkama predstavlja funkcionalne glagolske i imenske kategorije koje postaju temeljnim inventarom za opis tvorbe, a poseban je naglasak na pretpostavkama o vidskim i aspektnim glagolskim funkcionalnim kategorijama koje u procesu poimeničenja utječu na mogućnost tvorbe odglagolskih imenica, a dodatno se pojašnjavaju pojmovi tematskih uloga i argumentne strukture te neakuzativnosti i neergativnosti.

U trećemu se poglavlju *Opis imenica prema raspodjeli u značenjske skupine* popisuju i opisuju sufiksi kojima se mogu tvoriti odglagolske imenice u hrvatskome jeziku, a u te se skupine raspodjeljuju na temelju prilagođene značenjske podjele imenica iz *Hrvatske gramatike* (1995.)¹. Promatraju se tvorbeni sufiksi za osobne imenice (sa značenjem vršitelja radnje, trpitelja radnje, nositelja osobine ili ženske osobe), mjesne imenice, imenice za stvari (instrumentne i ostale), imenice za glagolsku radnju, imenice sa značenjem rezultata glagolske radnje te mislene ili apstraktne imenice. Pri opisu mogućnosti sufiksalne tvorbe u pojedinim skupinama uvijek je promatran odnos tvorbenoga sufiksa s glagolskom osnovom kojoj se dodaje, posebice s obzirom na inherentne leksičke glagolske kategorije vida i prijelaznosti u hrvatskome jeziku, a dodatno je uključeno razlikovanje neegativnih i neakuzativnih glagola i takva podjela neprijelaznih osnova iskazuje tendencije prema određenim tvorbenim ograničenjima u hrvatskome jeziku.

Prema odabranome teorijskome okviru distribuirane morfologije i općim postavkama generativne gramatike, a na temelju raspodjele sufikasa u značenjske skupine, u četvrtome se poglavlju *Unutar-nja struktura odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku* pristupa analizi rezultata pretpostavljenoga modela. Poseban je naglasak na prikazu agentivnih imenica (sa sufiksima *-ač*, *-ar*, *-l(a)c*, *-telj*, *-nik* i *(-ik)*

te *-ac*) i imenica za glagolsku radnju (sa sufiksima *-nje*, *-će*, *-Ø*, *-ba* i *-idba*, *-a*, *-aj* te *-(a)k*), dvjema skupinama u kojima se nizom testova i usporedbama s modelima ostalih generativnih morfoloških modela ispituje istodobna prisutnost imenskih i glagolskih funkcionalnih kategorija. Za primjer možemo uzeti tvorbu agentivnih imenica iznimno plodnim sufiksom *-ač* (s mogućnošću tvorbe i od prijelaznih i od neprijelaznih osnova) gdje se pokazuju utjecaji slojeva glagolskih funkcionalnih kategorija u unutarnjoj strukturi tih imenica u hrvatskome jeziku. Tako s obzirom na vidski sloj imenice od nesvršene glagolske osnove mogu u tematskoj strukturi imati agentnu, instrumentnu ili dvostruku interpretaciju, dok kod tvorbe od svršenih osnova nema mogućnosti dvostruke interpretacije i uglavnom označavaju instrumente radnje. Već je rečeno kako postoje ograničenja pri tvorbi većine glagola s neakuzativnim neprijelaznim osnovama pa tako nije moguće tvoriti agentivne imenice sufiksom *-ač* (*tonuti* > **tonač*), što se dodatno dokazuje i participskim testom, dok ista tvrdnja ne vrijedi za neegativne neprijelazne osnove.

Slijedeći i temeljnu analizu Artemis Alexiadou, iz ostalih proučavanih tvorbenih skupina nameće se zaključak kako agentivne i događajne imenice u hrvatskome jeziku u svojoj unutarnjoj strukturi uz imenske obuhvaćaju i glagolske funkcionalne kategorije (*v*, *Perf* i *Asp*), dok obične, rezultativne i imenice za jednostavne događaje sadrže isključivo imenske funkcionalne kategorije (*D*, *Poss*, *F* i *Num*).

Na kraju možemo naglasiti kako je objavljivanjem prikazane knjige u *Biblioteci Prinosi hrvatskomu jezikoslovlju* Matea Birtić hrvatskoj jezikoslovnoj zajed-

¹ Barić, Eugeniya [i dr.]. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 1995. Imenice se u toj gramatici dijele u deset značenjskih skupina s dodatnim podskupinama, a autorica izdvaja skupine (ili podskupine) u kojima pronalazi elemente nužne za odabrani model tvorbe.

nici u konačnici sustavno prikazala domašaje dugogodišnje gradnje i izbora zahtjevnoga teorijskog okvira distribuirane morfologije za osuvremenjeni opis tvorbe riječi u hrvatskome jeziku. Poput većine uspješnih znanstvenih doprinosa i ovaj tekst predstavlja sintezu autoričnih izvornih rezultata istraživanja tvorbe odglagolskih imenica u hrvatskome jeziku i potvrđuje opravdanost istraživačkoga rada, ali je istodobno otvorio niz tema koja nadmašuju uže područje interesa. Tako će pitanja odnosa generativnoga, odnosno formalnoga i deskriptivnoga opisa morfologije i derivacije u hrvatskome jeziku, vidiska i rekcijska svojstva glagolske osnove, međuovisnost svršenosti i rezultativnosti te nesvršenosti i događajnosti, neakuzativnost i neergativnost i svjež pristup vezi morfologije i sintakse u suvremenoj generativnoj gramatici zasigurno potaknuti istraživače na čitanje i razumijevanje pojedinih dijelova knjige, pri čemu će mnoštvo preciznih slikovnih prikaza i bilježaka u podnožju teksta te informativan popis bibliografije i sustavno organizirana tekstovna građa biti pouzdani vodiči.

Siniša Runjaić